

KIELITIETAINEN OPETUS - KIELITIETAINEN KOULU

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

SISÄLLYS

Kielitietoisuus ja kieli koulussa	3
Mitä on kielitietoisuus?	3
Kielen rooli oppimisessa	3
Oppiminen on vuorovaikutusta	4
Yhteistä kieltä luomassa	7
Kielitietoinen toimintakulttuuri	7
Kielitietoinen opetus	9
Kielitietoiset työtavat	9
Tekstit opetuksessa	10
Lisää aiheesta	14

”Kieli, keuhollisuus ja eri aistien käyttö ovat oppimisen kannalta olennaisia.”

- Oppimiskäsitys perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014

Kielitietoisuus ja kieli koulussa

MITÄ ON KIELITIIETIETOISUUS?

Kielen keskeisyys opetuksessa ja oppimisessa sekä koko koulun toimintakulttuurissa on tuotu näkyvästi esiin *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014* (POPS 2014). Niissä on otettu käyttöön kaksi uutta käsitettä, jotka yhdessä kiteyttävät muutoksen koulun toimintakulttuurissa ja opetuksessa: kielitietoisuus ja monilukutaito.

Kielitietoisessa koulussa kielen keskeinen merkitys oppimisessa, opetuksessa, arvioinnissa ja kaikessa toiminnassa tunnustetaan. Tämä tarkoittaa kaikkien kielten arvostamista ja luontevaa näkyvyyttä koulussa toimintakulttuurin tasolla. Opetuksessa se tarkoittaa kielitietoisia työtapoja, jotka perustuvat opettajien yhteistyölle.

KIELEN ROOLI OPPIMISESSA

Ihmisellä on syntymästä lähtien tarve oppia tuntemaan ympäröivä maailma. Kieli on lapselle alusta alkaen keino muodostaa merkityksiä. Tästä myös oppimisessa on kyse: merkitysten luomisen proses-

Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten tekstien tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, jotka auttavat oppilaita ymmärtämään monimuotoisia kulttuurisia viestinnän muotoja sekä rakentamaan omaa identiteettiään.

- Monilukutaito laaja-alaisena osaamiskokonaisuutena perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014

sista. Koulussa se toteutuu ennen kaikkea sosiaalis-
tumalla eri tiedonalojen tapoihin lähestyä ja rakentaa
tietoa. Jos oppilaan kokemusmaailma poikkeaa suu-
resti koulun toimintatavoista ja arvoista, joutuu hän
punnitsemaan koulun tarjoamia merkityksen muo-
dostamisen tapoja eri tavoin kuin oppilas, joka on so-
siaalistunut niihin jo kotona. Oppilas joutuu tällöin ar-
vioimaan, mistä hän joutuu omassa identiteetissään
mahdollisesti luopumaan ja mitä kouluopetus sille
tarjoaa. Tämä johtaa helposti eriarvoistumiseen.
Kieli ei ole vain yksi oppimisen ulottuvuus vaan **oppi-
misen tärkein voimavara**. Oppiminen tehostuu, kun
sisältöjäkin lähestytään ”kieli edellä”. Uudenlaiset
tavat toimia kielellä mahdollistavat uudenlaiset tavat
ajatella ja oppia.

Oppimisen strategioita kuten luokittelua, vertailua,
yleistämistä, syy-seuraus-ketjujen luomista, hypotee-
sien luomista ja päättelyä lähestytään opetuksessa
usein kognitiivisina taitoina irrallaan kielestä tai teks-
teistä, joissa ne syntyvät. Nekin ovat kuitenkin perus-
taltaan kielellisiä.

OPPIMINEN ON VUOROVAIKUTUSTA

Kieli - myös tiedon ja oppimisen kieli - syntyy ja elää
vuorovaikutuksessa. Oppimisen vuorovaikutteisuutta
korostetaan myös perusopetuksen opetussuunnitel-
man perusteiden (OPH 2014, 17) oppimiskäsityksen
kuvauksessa: ”Oppiminen tapahtuu vuorovaikutuk-
sessa toisten oppilaiden, opettajien ja muiden aikuis-
ten sekä eri yhteisöjen ja oppimisympäristöjen kans-
sa.” Oppimisessa vuorovaikutus on sekä suullista
vuorovaikutusta että vuorovaikutusta kirjoitetun
tekstin ja lukijan välillä.

Vuorovaikutus on keskeinen pedagogiikkaa jäsen-
tävä periaate ns. rakennustelineopetuksessa (engl.
scaffolding), jolla tarkoitetaan oikea-aikaista vuoro-
vaikutuksellista tukea opetuksessa. Rakennusteline
toimii kielikuvana opetuksen rakenteelle, jossa **opet-
taja** rakentaa pedagogiset rakennustelineet oppi-
jan tueksi. Ilman niitä oppiminen ei edistyisi. Samoin
kuin valmis rakennus pystyy pystyssä ilman raken-
nustelineitä ja ne voidaan purkaa, on oppijakin riit-
tävän ja onnistuneen pedagogisen tuen ansiosta
kykenevä toimimaan itsenäisesti. Opettajalta tämä
edellyttää opiskeltavan asiakokonaisuuden oppimi-
sen vaiheiden jäsentämistä: mitä asioita pitää oppia
ja missä järjestyksessä oppiminen parhaimmil-
laan etenee. Opettajan kannattaa jäsentää ja kirjoit-
taa muistiin vaiheet ennen opetusta. Jäsennys antaa
tukirangan, jonka turvin opettaja pystyy helpommin
arvioimaan eri oppilaiden oppimisen vaihetta ja sitä,
millaista ohjausta tarvitaan.

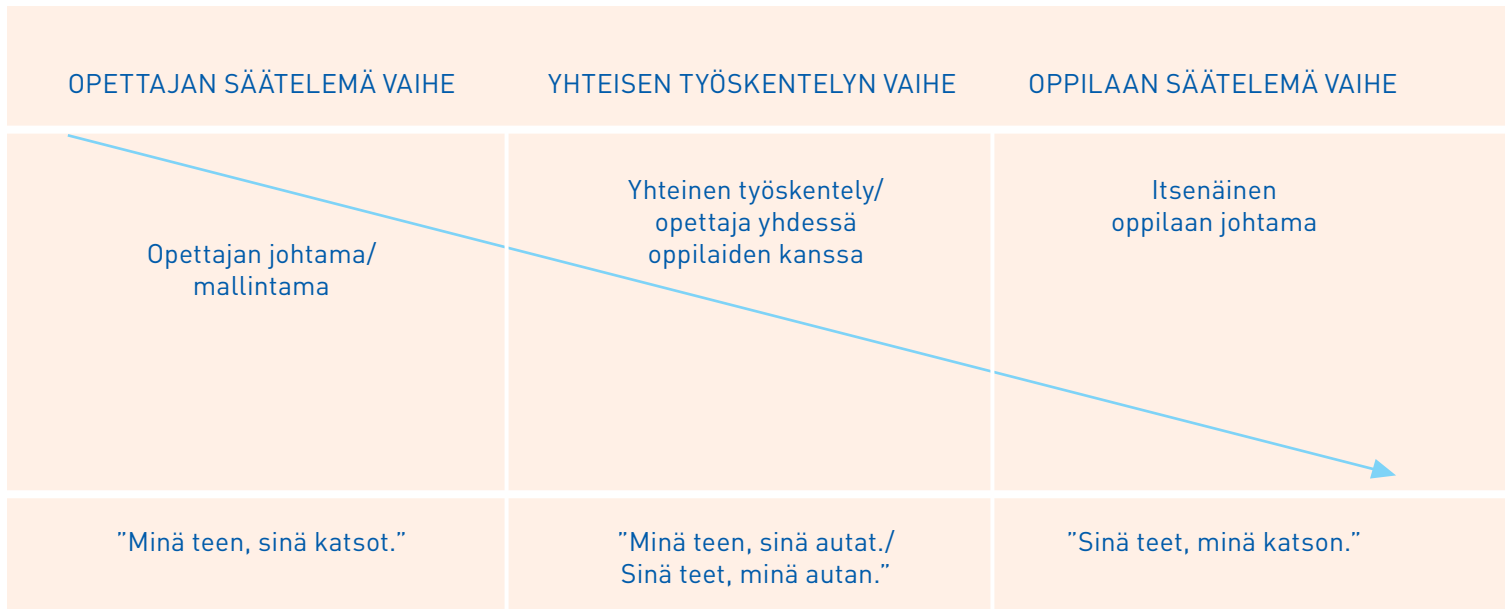
Rakennustelineopetuksessa ei tehdä kahtiaja-
koa opettajaohtoisen ja oppijalähtöisen pedagogii-
kan välille. (Kuvio 1.) Useimmiten on mielekkäin-
tä, että opettaja aluksi mallintaa opiskeltavan asian
tai taidon. Esimerkiksi matematiikan opettaja ete-
nee opeteltavaan laskukaavaan esimerkkien avul-
la, tai kirjoittamisen opetuksessa malliteksti luetaan
ja analysoidaan opettajan johdolla. Opettajan johta-
ma vaihe pyritään tekemään mahdollisimman vuoro-
vaikutteiseksi. Kyse ei ole siis perinteisestä opettaja-
johtoisesta tiedon siirtämisestä opettajalta oppilaille.
Kun kaikki oppilaat ovat selvillä laskutoimituksen
vaiheista, siirrytään yhteiseen työskentelyyn.

Yhteisen työskentelyn vaihe on oppimisen kannalta olennainen. Siinä vastuu siirtyy enemmän oppilaille opettajan tuella. Tarkoituksenmukaisten aktiviteettien avulla kaikki oppilaat saavat haltuunsa opiskeltavat asiat tai opittavat taidot. Esimerkiksi matematiikan uuden käsitteen opiskelussa yhteinen aktiviteetti voi olla opettajan kuvaamien vaiheiden kokoaminen taululle tai kirjoittaminen vihkoon tai tableteille. Tekstin kirjoittamista opeteltaessa tuotetaan ensin yksi teksti yhdessä mallitekstin pohjalta.

Tavoitteena on, että yhteisen työstämisen vaiheen jälkeen kaikki oppilaat osaavat opiskellun asian itsenäisesti. Jos yhteisen työstämisen vaihe jätetään väliin ja siirrytään suoraan itsenäisen tekemisen vaiheeseen, siitä aiheutuu vahinkoa oppimiselle.

KUVIO 1.
RAKENNUSTELINEOPETUKSEN VAIHEET

Alkuperäislähde: Wilhelm, Baker & Dube 2001: Strategic Reading: Guiding Students to Lifelong Literacy.

Kielitietoista toimintakulttuuria ei synny ilman kielitietoista johtamista.

Yhteistä kieltä luomassa

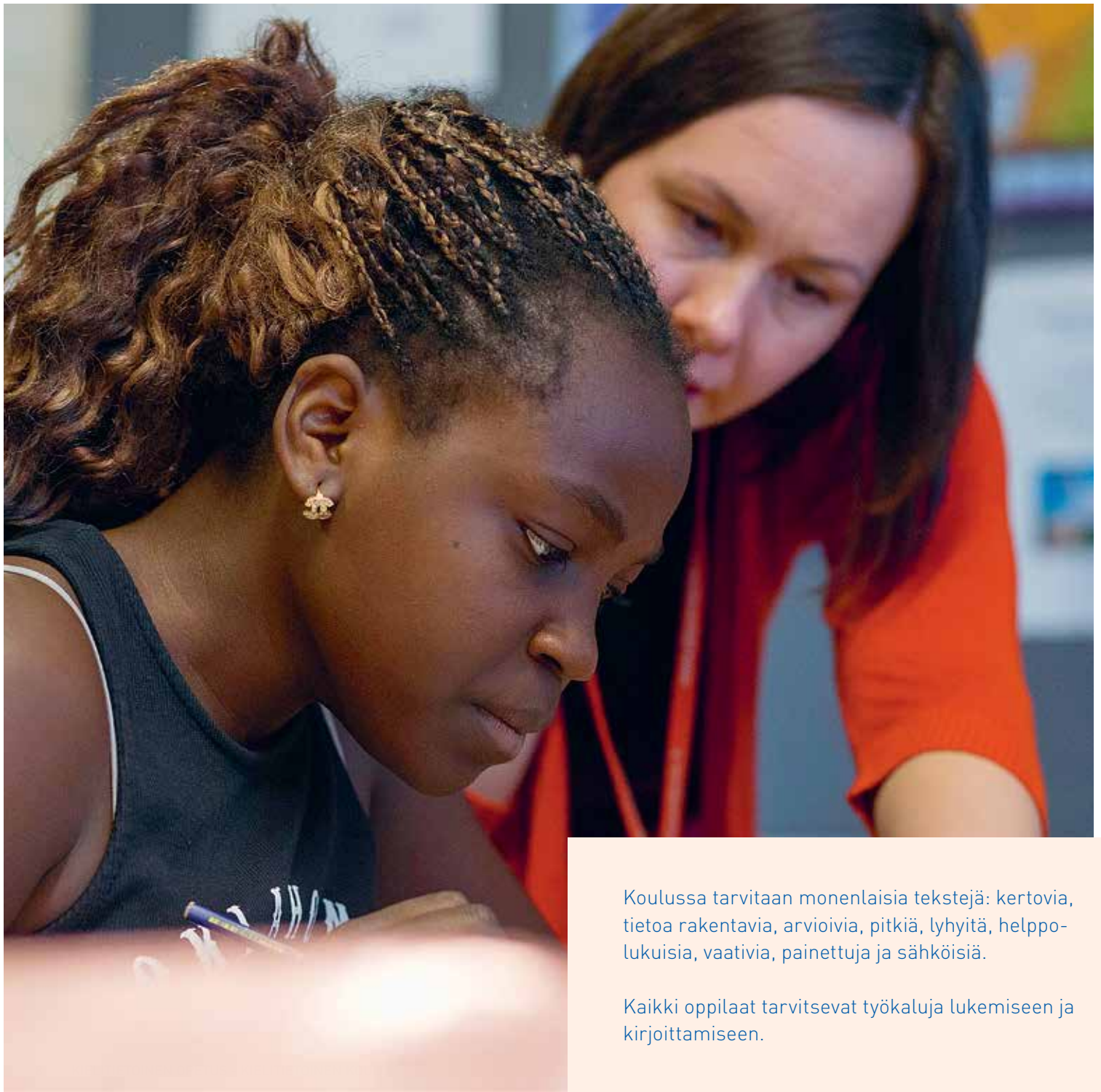
KIELITIETOINEN TOIMINTAKULTTUURI

Kaikki oppilaat ovat monikielisiä ja koulun ja oppiaineiden kieli on kaikille oppilaille uusi, abstraktimpi tapa käyttää kieltä. Tiedonalojen kielen rinnalla oppilaat käyttävät vieraita kieliä, omia äidinkieliään, murteita ja alati vaihtuvaa puhekieltä. Tämä haastaa koulun tunnistamaan ja tunnustamaan monikielisyys ja antamaan tilaa eri kielille. **Kielitietoisessa toimintakulttuurissa** kielen merkitys opetuksessa ja kaikessa koulun toiminnassa ymmärretään. Kielten opetus tarjoaa luonnostaan monia mahdollisuuksia kielten näkyväksi tekemiseen ja arvostukseen. Kielitietoisessa koulussa kaikki opiskeltavat kielet ja oppilaiden äidinkielet näkyvät luontevasti.

Kielitietoiset työtavat edellyttävät **opettajien yhteistyötä**. Koulussa tulee luoda yhteistyölle rakenteet ja toimintaedellytykset. Tässä koulun johto on avainasemassa: kielitietoista toimintakulttuuria ei synny ilman kielitietoista johtamista.

Kielitietoisessa koulussa

- arvostetaan kaikkia koulussa opiskeltavia ja oppilaiden käyttämiä kieliä
- eri kielet näkyvät eri oppitunneilla luontevasti tunnistetaan eri kieliin kohdistuvia asenteita ja keskustellaan niistä
- annetaan mahdollisuuksia oppilaiden omien kielellisten resurssien monipuoliseen laajentamiseen
- kehitetään opettajien ja oppilaiden kielellistä tilannetajua
- tehdään konkreettisia kielitekoja kuten:
  - vietetään Euroopan kielten päivän sijaan eurooppalaista kieliviikkoa tai kielikuukautta, jolloin kieliä esitellään päivänavauksissa, seinillä, blogeissa ja koulun nettisivuilla
  - vietetään Satakielipäivää tai Satakielikuukautta
  - sovitaan viikon tai kuukauden kieli, joka esitellään päivänavauksessa, josta kerrotaan enemmän verkossa tai seinällä, jolla kirjoitetaan viikon ruokalista kouluravintolaan näkyviin tai kielellinen arvoitus info-televisioon
  - laaditaan tietty perusinformaatio koulun sivustolle englanniksi ja suurimpien kieliryhmien kielillä
  - järjestetään kieliesittelyjä luontevasti kielten tunneilla

Koulussa tarvitaan monenlaisia tekstejä: kertovia, tietoa rakentavia, arvioivia, pitkiä, lyhyitä, helppolukuisia, vaativia, painettuja ja sähköisiä.

Kaikki oppilaat tarvitsevat työkaluja lukemiseen ja kirjoittamiseen.

Kielitietoinen opetus

KIELITIETOISET TYÖTAVAT

Kun koulu on kielitietoinen, koskevat kielitietoiset työtavat kaikkea opetusta. Työtavojen yhteiseen suunnitteluun tarvitaan aikaa, tilaa ja rakenteet.

Kielilitietoisia työtapoja tarvitaan

- tietorakenteiden vahvistamiseen
- käsitteiden oppimiseen ja sanavaraston laajentamiseen
- erilaisten kielenkäyttötilanteiden ja tekstilajien erottamiseen
- erilaisten tekstien lukemiseen, ymmärtämiseen, tulkintaan ja arvottamiseen
- omien tekstien tuottamiseen

Äidinkielen opettajat, suomi toisena kielenä -opettajat, muut kieltenopettajat sekä erityisopettajat konsultoivat luokan- ja aineenopettajia kielitietoisten työtapojen soveltamisessa ja toteuttavat samanlaisia opetusta käytettävissä olevan tuntiresurssien puitteissa.

KÄSITTEET JA TIEDON KOKONAISUUS TUTUKSI OPETUSJAKSON ALUSSA

Nykyisin tietoa on helposti ja nopeasti saatavilla ja tietoa on valtava määrä. Oppilas tarvitsee apua ja malleja tiedon jäsentämiseen ja kokonaisuusien luomiseen.

Esittele jokaisen opetusjakson (kurssi, oppituntien kokonaisuus, laaja-alainen kokonaisuus, oppitunti) aluksi jakson keskeiset käsitteet rakenteena. Se voi olla esimerkiksi tabletilla iPadilla luotu kokonaisuus, opetustilan seinälle laadittu käsittekaavio tai oppilaille jaettu kuvallinen esitys. Kun näitä keskeisiä käsitteitä myöhemmin käsitellään, palataan jakson alussa jaettuun jäsennykseen.

Tiedonalojen kielten käsitteet ovat useille oppilaille uusia. Käsitteiden oppimista helpottaa sanasto, johon oppilas etsii itsenäisesti selityksiä tai synonyymejä suomeksi tai merkityksiä omalla äidinkielellään. Sanasto auttaa oppilasta **orientoitumaan** käsiteltävään kokonaisuuteen.

Kerää jakson keskeiset sanat sanastoksi, jossa on tilaa selitykselle. Sanat ryhmitellään aiheen tai yläkäsitteen mukaan.

Kaikki alkaa lukemisesta.

TEKSTIT OPETUKSESSA

Kieli konkretisoituu teksteinä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2014) tekstit ymmärretään laajasti millä tahansa merkityksen muodostamisen tavalla tuotetuiksi tulkintaa vaativiksi kokonaisuuksiksi. Tekstit voivat olla siis esimerkiksi puhetta, kirjoitusta, kuvaa, ääntä, liikettä, graafeja, kaavioita, karttoja tai tilastoja. Nämä kaikki ovat tärkeitä oppimisessa, mutta kielellä tuotetut tekstit ovat oppimisen kannalta erityisasemassa.

Kielellä toimiminen on sosiaalisesti rakentunutta. Toistuviin tilanteisiin on vakiintunut tietynlaiset tavat toimia kielellä. Esimerkiksi kotitaloustunnilla ei tarvitse joka kerta erikseen miettiä, miten ruokaohje kirjoitetaan. Tällaisia vakiintuneita toimintatapoja, joiden avulla toteutetaan kommunikatiivisia päämääriä, kutsutaan **tekstilajeiksi** eli **genreiksi**.

Opetuksessa ja oppimisessa tekstilajit - kertovat, kuvaavat, ohjaavat, kantaa ottavat ja pohtivat tekstit - ovat keskeisiä, sillä tieto järjestetään niiden avulla erilaisiksi kokoonpanoiksi kuten esimerkiksi kertomuksiksi, luokitteluiksi, selityksiksi, ohjeiksi, säännöiksi, arvosteluiksi ja mielipiteiksi. Monet koulussa käsiteltävät tekstit ovat tekstilajien yhdistelmiä. Eri oppiaineissa on niille ominaisia tekstilajeja.

Oman oppiaineen tekstilajien tuntemus auttaa opettajaa ja oppilaita jäsentämään tekstejä ja asettamaan tavoitteita. Koska eri tekstilajeissa kielen resursseja käytetään eri tavoin, auttaa tekstilajien tuntemus havainnoimaan myös oman oppiaineen kieltä ja sen vaihtelua eri tilanteissa.

Käsitteitä opitaan yleensä niin, että opettaja tai toinen oppilas avaa käsitteen ja selittää sen sisältöä. Etenkin vertaisseilytys on todettu tehokkaaksi. Hyvä tapa oppia käsitteitä on myös määritellä niitä itse esimerkiksi seuraavasti:

Avaava määrittely: Katsotaan määritelmä esimerkiksi oppikirjan sanastosta. Muutetaan määritelmä yhdessä arkikieliseksi ja lisätään esimerkkejä. Tehdään uusi määritelmä tiedonalan kielellä rakenteita helpottaen. Sopii yhteiskuntaoppiin, historiaan, terveystietoon ja myös luonnontieteisiin.

Strukturoitu määrittely – samankaltaiset käsitteet: Annetaan mallimääritelmä ja katsotaan, miten se on rakentunut (esim. yläkäsite/luokittelu, ominaisuudet ja esimerkki). Määritellään uusi käsite samalla tavalla. Sopii hyvin luonnontieteisiin.

Oman oppiaineen tekstilajien tuntemus auttaa opettajaa ja oppilaita jäsentämään tekstejä ja asettamaan tavoitteita.

Tekstin merkitykset eivät avaudu kertalukemisella, minkä vuoksi tekstien lukemisen tulisi olla opetuksessa monivaiheinen prosessi. Tekstejä pitää kuulla, lukea yksin ja yhdessä, nähdä ja kirjoittaa itse. Jokaisella lukukerralla tekstistä avautuu uusia merkityskerroksia. Tällä tavoin kiireetön tekstien käsittely yhdessä luo myös yhteisöllisyyttä. Lähtökohtana on koko teksti, jonka käsittelyä opettaja pohjustaa kuvaamalla tekstiä ja sen sisältöä: tekstilajin tai tekstilajit, tekstin etenemisen, keskeiset sisällön ja keskeiset sanat. Usein on hyödyllistä, että opettaja lukee tekstin ääneen. Sen jälkeen tekstiä tutkitaan yhdessä oppilaiden kanssa.

Tietoteksteistä on tärkeää laatia muistiinpanot yhdessä oppilaiden kanssa. Tekstistä voidaan etsiä avainsanat, joiden avulla laaditaan yhdessä muistiinpanot. Niiden pohjalta voidaan kirjoittaa tiivistelmätyyppinen uusi teksti, jolla vaativa tiedonala kieli saadaan tuotua lähemmäksi oppilaan omaa kieltä. Opettajan on kuitenkin tärkeä tiedostaa, että tavoitteena on tiedonalan vaativamman ja abstraktimman kielen oppiminen.

Tekstilajien piirteitä hyödyntäviä työtapoja on kehitetty tekstilajipohjaisessa opetuksessa eli niin sanotussa genrepedagogiikassa.

Kielitietoinen opettaja

- ymmärtää sisältöjen ja kielen opetuksen toisiinsa erottamattomasti liittyvinä
- havainnoi oman opetuksensa kieltä ja opetettavan oppiaineen kieltä
- tekee oppilaat tietoisiksi oppiaineen kielen erityispiirteistä
- ymmärtää, että tekstitaitojen (tekstien tulkinta, analysointi, arviointi ja tuottaminen) luonnollinen oppimisympäristö on kunkin oppiaineen opetus eli niitä opetetaan kaikissa oppiaineissa
- rakentaa vuorovaikutusta, joka takaa kaikkien oppilaiden osallisuuden
- ymmärtää, että opiskeltavien asioiden jäsentäminen, selittäminen oppilaille ja oppimista tukevien aktiviteettien luominen on opettajuutta
- pitää kiinni opetuksen eettisyydestä eli pyritään oikeudenmukaiseen opetukseen, jossa hyvin ja huonommin menestyvien oppilaiden välinen kuilu olisi mahdollisimman pieni tavoitteista tinkimättä
- tekee yhteistyötä muiden opettajien kanssa

Kielitietoinen opettaja rakentaa vuorovaikutusta, joka takaa kaikkien oppilaiden osallisuuden.

Lisää aiheesta

Kieli koulun ytimessä. Näkökulmia kielikasvatukseen. Opetushallitus.

http://www.oph.fi/julkaisut/2015/kieli_koulun_ytimessa_nakokulmia_kielikasvatukseen

Espoon opetustoimen kielitietoisuusmateriaalit

<http://www.espoo.fi/agora>

Reading to Learn -menetelmän kotisivut (Australia)

<https://readingtolearn.com.au>

Reading for Life -yhdistys (Ruotsi)

<http://reading4life.org/>

Videonäytteitä Reading to Learn -menetelmän toteutuksista luonnontieteissä ja matematiikassa (New South Wales, Australia)

<http://www.boardofstudies.nsw.edu.au/7-10-literacy-numeracy/literacy-strategy.html>

Kuukka, I. & K. Rapatti 2009. *Yhteistä kieltä luomassa – suomea opetteleva opetusryhmässäni*. Helsinki: Opetushallitus.

Schleppegrell, M. 2004. *The Language of Schooling: A Functional Linguistics Perspective*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Shore, S. & K. Rapatti 2014. *Tekstilajitaidot. Lukeamisen ja kirjoittamisen opetus koulussa*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2014. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Unsworth, L. 2001. *Teaching multiliteracies across the curriculum. Changing contexts of text and image in classroom practice*. Buckingham: Open University Press.

<http://read6265scienceandmath.pbworks.com/w/file/41469476/Teaching%20multiliteracies%20across%20the%20curriculum.pdf>

Vaarala, H., N. Reiman, J. Jalkanen & L. Nissilä 2016. *Tilanne päällä! Näkökulmia S2-opetukseen*. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus
PL 380
(Hakaniemenranta 6)
00531 Helsinki

oph.fi